

ارزیابی و تحلیل نظام ترویج مشاوره‌ای (طرح مشاوران مزرعه) در دو استان همدان و قزوین با روش RRA

حشمت‌الله سعدی - استادیار دانشگاه بوعلی سینای همدان
حمیدرضا امیری - کارشناس معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری

چکیده

هدف اصلی این پژوهش که با تکنیک RRA انجام شده است، بررسی مشکلات و راهکارهای تقویت «طرح مشاوران مزرعه» در دو استان همدان و قزوین است. این طرح از سال ۱۳۸۰ در چارچوب سیاست خصوصی‌سازی در ترویج و ارائه خدمات مشاوره‌ای به کشاورزان در حال اجراست. نتایج تحقیق حاکی از مشکلات فراوان طرح مذکور علی‌رغم عملکرد مطلوب آن در دو استان یاد شده است. این مشکلات از دیدگاه مشاوران، بهره‌برداران و مسئولان اجرایی بررسی و تحلیل شده‌اند. مشاوران مزرعه عدم دسترسی به وسایل و امکانات، نداشتن اختیار، عدم همکاری مؤسسات دولتی از جمله مراکز خدمات کشاورزی و نیز ناآشنایی کشاورزان با اهداف طرح را از مهم‌ترین مشکلات آن می‌دانند. کشاورزان نیز در کنار تأکید بر محدودیت امکانات مشاوران مزرعه، عدم آشنایی برخی از آنان با علوم کاربردی در کشاورزی و جامعه روستایی و نیز عدم فعالیت تمام‌وقت آنان در مزرعه را از مهم‌ترین چالشها و مشکلات طرح ذکر می‌کنند. با توجه به تحلیلهای انجام شده پیشنهاد می‌شود برای پیشبرد طرح، ضمن همکاری با مشاوران، امکانات اولیه به ویژه وسیله نقلیه برایشان فراهم گردد. ضروری است به صورت علمی بر کار مشاوران نظارت گردد. آنها باید در دوره‌های آموزش حین خدمت شرکت نموده تا از توانمندیهایشان در آموزش روستاییان استفاده گردد. باید ترتیبی برای ارتباط تمام‌وقت آنان با زارعان اتخاذ شود.

واژه‌های کلیدی: طرح مشاوران مزرعه، ارزیابی سریع روستایی، نظام ترویج خصوصی، نظام ترویج دولتی، همدان / استان، قزوین / استان.

مقدمه

مشاوره تعامل بین مرجع و مشاور است که طی آن به مرجع کمک می‌شود تا پس از شناخت مشکل خویش تصمیمات معقول و مقبولی اتخاذ کند. مرجع از طریق بحث و گفتگو با مشاور دربارهٔ مشکلش با درک و تفاهم به خودشناسی و کشف راه‌حل موفق می‌گردد و سرانجام تصمیم معقول و مناسبی اتخاذ می‌کند. کار اصلی مشاور کمک به مشاوره‌گیرنده برای اتخاذ تصمیم مناسب با توجه به محدودیتها و شرایط است. مشاور تصمیم‌گیر نیست چرا که تصمیم‌گیری نهایی و قبول مسئولیت با خود مرجع است. برای آنکه مشاور بتواند در حرفهٔ خود فردی موفق باشد و نقش خود را برای کمک به افرادی که نیازمند آن هستند به نحوی مطلوب انجام دهد، باید از ویژگیهای خاصی برخوردار باشد. برخی از این ویژگیها عبارت‌اند از:

- ۱- داشتن اعتماد به نفس و سلامت روان و پایداری عاطفی؛
- ۲- داشتن شخصیتی گرم و پذیرا و علاقه‌مند نسبت به دیگران؛
- ۳- داشتن هوش و اندیشه و استدلال؛
- ۴- علاقه به کارکردن با دیگران؛
- ۵- تسلط به حرفه و شغلی که قصد ارتقاء سطح دانش آن را دارد؛
- ۶- آشنایی با اصول و مبانی روانشناسی، تعلیم و تربیت، جامعه‌شناسی و اصول و فنون راهنمایی و مشاوره.

مشاوری که از ویژگیهای فوق برخوردار است می‌تواند نقش خود را در جریان راهنمایی به نحوی مطلوب و شایسته انجام دهد. امروزه استفاده از مشاور در حوزه‌های مختلف کشاورزی، صنعت، مدیریت و ... روز به روز با استقبال بیشتری مواجه شده است. در مقاله حاضر یکی از زمینه‌های کاربرد مشاوره در بخش کشاورزی بررسی و تحلیل شده است. در بخش کشاورزی، خدمات مشاوره‌ای دلالت بر نظام ترویجی دارد که غیر متمرکز باشد، کشاورزان مالک آن باشند و از طریق بخش خصوصی هدایت شود تا از این طریق به تحقق اهداف بخش کشاورزی کمک کند. مأموریت خدمات مشاوره‌ای کشاورزی، افزایش دسترسی کشاورزان به اطلاعات، دانش و فناوری از طریق نظام ترویجی کارآمد، مؤثر، پایدار و غیرمتمرکز و زمینه‌سازی در سیاست دولت برای افزایش دخالت بخش خصوصی است.

اساساً، ترویج فعالیتهای خود را در قالب نظام انجام می‌دهد که این نظام ترویج در بیشتر کشورها به ویژه در جهان سوم غالباً دولتی است. در سالهای اخیر نظام ترویجی دولتی به دلیل ناتوانی در روبه‌رو شدن با نیازهای روبه‌تزايد مخاطبان و انتقال کند

اطلاعات به بهره‌برداران روستایی اعتبار خود را از دست داده است (Chandre, 2001). خدمات ترویج دولتی^۱ در سالهای اخیر عمدتاً به دلیل بحران مالی دولت‌ها می‌باشد (Saravanan et al., 2000). علاوه بر این، پدیده جهانی شدن و آزادسازی اقتصادی، نظام ترویج دولتی را به سمت خصوصی شدن پیش برده است. به نظر می‌رسد در چارچوب نظام ترویج خصوصی با تکیه بر فرایند مشاوره بهتر می‌توان خدمات را به مخاطبان ارائه داد (Vishwanath, 2000). به همین دلیل است که در سالهای اخیر توجه به نظام ترویج خصوصی^۲ بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. در واقع منطق خدمات مشاوره‌ای کشاورزی شکست رهیافتهای ترویجی سنتی در به دست آوردن بهره‌وری بیشتر و توسعه کشاورزی، علی‌رغم مداخلات هزینه‌بر دولتی بوده است. ناگفته پیداست توجه به خصوصی سازی در ترویج و تأکید بر خدمات مشاوره‌ای به معنی بی‌توجهی به نظام دولتی نیست اگر چه در بسیاری از موارد ترویج دولتی در مقایسه با خدمات مشاوره‌ای خصوصی ترویج ارجحیت نسبی دارد. (سعدی، ۱۳۸۲). به این ترتیب می‌توان گفت خدمات مشاوره‌ای کشاورزی رهیافت جدیدی است که هدف آن غلبه بر محدودیتهای نهادی می‌باشد که دسترسی کشاورزان به دانش و افزایش بهره‌وری فناوریها را محدود می‌نماید. این محدودیتهای شامل ارتباط ضعیف تحقیق ترویج کشاورزی، خدمات ترویجی ناهم‌انگ و غیرمشارکتی، ازدیاد تشریفات اداری در خلال ارائه خدمات، پاسخگویی کم به نیازهای کشاورزان و فقدان مسئولیت‌پذیری مالی و عملکردی است. بنابراین هدف اساسی خدمات مشاوره‌ای کشاورزی، توسعه نظام ارائه خدمات کشاورزی تقاضا-محور، ارباب رجوع-محور و رهبر-کشاورز به ویژه در هدف‌گیری فقرا و زنان می‌باشد.

◀ تجارب جهانی در بهره‌گیری از نظام خدمات مشاوره‌ای

کشورهای مختلف از الگوهای گوناگونی برای توسعه خدمات مشاوره‌ای و خصوصی سازی در ترویج استفاده کرده‌اند. در این کشورها خدمات مشاوره‌ای توسط نظام ترویج خصوصی ارائه می‌شود. در واقع توسعه خدمات مشاوره‌ای در کشاورزی با نظام ترویج خصوصی گره خورده است. در کشور استونی ترویج خصوصی و به تبع آن استفاده از مشاوران کشاورزی با استقبال برنامه ریزان توسعه کشاورزی روبه‌رو می‌شود. در این کشور امتیازاتی به کشاورزانی که مشاوران را استخدام می‌کنند، داده می‌شود. همچنین برای

1. Governmental Extension System (GES)
2. Private Extension System(PES)

کشاورزانی که سازمانهایی مثل اتحادیه کشاورزان را دایر می‌کنند که در آنها فعالیتهای مشاوره‌ای مشخصی انجام می‌شود، امتیازاتی در نظر گرفته می‌شود. در مجارستان دولت، مشاوران کشاورزی را با تأمین تسهیلات و سرمایه حمایت می‌کند. در کشور هلند خدمات مشاوره‌ای کشاورزی از سال ۱۹۹۲ به صورت خصوصی اجرا شده و با استقبال و پذیرش سریع کشاورزان برای پرداخت هزینه‌های مشاوره‌ای، رو به رو شده است (یعقوبی نژاد، ۱۳۸۲). در انگلستان با اعمال سیاست دریافت مستقیم بخشی از هزینه خدمات ترویجی از کشاورزان، «سازمان توسعه و مشاوره کشاورزی» موفق شد بدون واگذاری فعالیتهای ترویجی به بخش خصوصی از هزینه‌های ترویج دولتی در حد قابل توجهی بکاهد، به نحوی که میزان صرفه جویی دولت در طول سیزده سال (۹۰-۱۹۷۷)، ۲۵ درصد کل هزینه‌های ترویجی بود. در این کشور، دولت از طریق مناقصه، خدمات مشاوره‌ای کشاورزان را به فروش می‌رساند (Garforth, 2002). نظام کشاورزی فرانسه یکی از نمونه‌هایی است که در آن خدمات مشاوره‌ای کشاورزی به چشم می‌خورد. در این کشور در حدود سه چهارم کل هزینه‌ها و منابع لازم جهت اداره نظام ترویجی به طور مستقیم از کشاورزان دریافت می‌گردد و مبلغ دریافتی صرف استفاده از روشهای نوین مشاوره می‌شود. اساساً بخشی از مسئولیت اداره نظام ترویج به عهده گروههای مشاورتی کشاورزی، متشکل از ۱۵ تا ۱۵۰ کشاورز است.

در هندوستان در دهه‌های اخیر ارائه خدمات مشاوره به زارعان در بخشهای مختلف روستایی و کشاورزی به صورت برنامه‌ریزی شده مورد توجه قرار گرفته است (رضوانفر و میرگوهر، ۱۳۷۹). از سال ۱۹۸۸ دولت هند «مرکز ملی پیش‌بینی هوا» را تحت نظر «دپارتمان علم و فناوری» راه‌اندازی نمود تا اهدافی مانند ارائه خدمات مشاوره هواشناسی کشاورزی برای کشاورزان در هند محقق گردد (Singh, 2003). در این زمینه «دپارتمان هواشناسی هند» «شورای تحقیقات کشاورزی هند»، دانشگاههای کشاورزی ایالتی با مرکز ملی مزبور همکاری نمودند تا خدمات مشاوره‌ای هواشناسی به نحو مؤثری به کشاورزان ارائه گردد. در کرواسی گروههای مختلف کشاورزان مشاور خصوصی استخدام می‌کنند (Bank, 2002). خدمات مشاوره‌ای کشاورزی شیلی برای کشاورزان خرده‌پا به تدریج طی دو دهه تکامل یافته است. همسو با تحولات اقتصادی، سیاسی و نهادی در شیلی، نظام خدمات مشاوره‌ای حالت‌گذاری را از ترویج افزایش عملکرد محصولات راهبردی به مشارکت و رقابت توأمان کشاورزان خرده‌پا در اقتصاد بازار آزاد تجربه کرده است (and Marchant, 2001). (Berdegue). مطالعات صورت گرفته پیرامون پیامدها بیانگر تأثیر مثبت این گذار بر نشان‌دهنده‌های کلیدی عملکرد کشاورزی و فناوری هستند. همچنین این مطالعات مبین

پیماد مثبت و معنی داری برای در آمد خالص کشاورزان مشارکت کننده می باشند. اکنون روشن شده است که نظام مشاوره‌ای مزبور نقش مثبتی در جهت حمایت از توسعه کشاورزی خرده پا، رقابتی، مولد و متنوع در شیلی ایفا کرده است و آثار معنی دار و مثبتی برای کاهش فقر روستایی بر جای گذاشته است.

◀ ویژگیهای دو نظام متعارف و مشاوره‌ای در تعامل با مخاطبان

نظام مشاوره‌ای در ترویج به لحاظ فلسفه، هدف، فرایند یادگیری، روابط زارع با بهره‌بردار، سازوکار تصمیم‌گیر و موارد مشابه با نظام متعارف تفاوت بسیار دارد. در حالی که نظام متعارف، افزایش کمیت و کیفیت تولید را هدف اساسی خود قلمداد می‌کند، در نظام مشاوره‌ای جلب مشارکت زارع و استفاده از دیدگاههای او در تصمیم‌گیری و در نهایت رفاه اجتماعی وی، هدف اساسی را تشکیل می‌دهد. به لحاظ فلسفی، فلسفه شکل‌گیری نظام مشاوره‌ای احترام به فرد انسان و کمک در جهت رشد و تعالی اوست. افزایش تولید و موارد مشابه اهداف میانی قلمداد می‌شوند (جدول ۱). نظام متعارف ترویجی که هم‌اکنون رد پای خود را در غالب نقاط جهان بر جای گذاشته است، اساساً مبتنی بر افزایش تولید است. از این رهگذر این نظام باعث تحولات شگرفی در دنیا شده است هر چند مشکلات زیادی را نیز به همراه داشته است:

- کند بودن فرایند گردش اطلاعات بین کشاورزان، محققان و مروجان در نظام ترویجی؛
- گرایش به کشاورزان بالادست؛
- عدم استفاده از زارعان در تصمیم‌سازیها؛
- بی‌توجهی به اصل تفاوت‌های فردی و فرهنگی؛
- محدودیت سطح پوشش خدمات ترویجی و ضرورت توسعه آن؛
- محدودیت امکانات سخت افزاری برای برقراری تماس و انتقال اطلاعات در نظام ترویج

دولتی؛

- فقدان قدرت تصمیم‌گیری زارع در گزینش اطلاعات و تسهیلگر؛
- مشکلات مربوط به به‌کارگیری رهیافتهای نوین متناسب با شرایط جامعه بهره‌بردار کشور.

مجموعه عوامل فوق حکایت از آن دارد که نظام ترویج متعارف به تنهایی اثربخشی لازم را در توسعه ندارد. ضمن اینکه کاربرد این نظام به تنهایی در حل برخی از چالشهای توسعه کشور مانند بیکاری فارغ التحصیلان و نرخ پایین اشتغال فارغ التحصیلان کشاورزی بسیار کم است. از این رو در کنار این نظام، اتخاذ تدابیری که بتواند ضمن حل چالشهای موجود،

بازوی نظام دولتی باشد، ضرورت دارد. توسعه خدمات مشاوره‌ای در کشاورزی یکی از مهم‌ترین این تدابیر است و در صورت اجرای صحیح می‌تواند آثار مؤثری برجای گذارد.

جدول ۱- ویژگیهای دو نظام متعارف و مشاوره‌ای در ترویج

ردیف	ویژگیها	نظام متعارف	نظام مشاوره‌ای
۱	فلسفه شکل‌گیری	آموزش و انتقال دانش	خدمت به مردم از طریق آموزش
۲	هدف	ارتقاء تولید	توانمندسازی
۳	ارباب رجوع	عمدتاً زارعان با دسترسی بالا	همه زارعان
۴	سازوکار تصمیم‌گیری	تصمیم‌گیری توسط نهاد رسمی ترویج	تصمیم‌گیری مشارکتی
۵	مروج	تحصیل‌کرده عمدتاً شهری	تحصیل‌کرده به انتخاب زارع
۶	فرایند یادگیری	یک طرفه	دوطرفه
۷	روابط زارع و مروج	از بالا به پایین	دوستانه و هم سطح
۸	بودجه	صد درصد دولتی	ممکن است زارع مشارکت کند

(منبع: یافته‌های تحقیق)

◀ ضرورتها و اهداف شکل‌گیری نظام ترویج مشاوره‌ای

نظام ترویج مشاوره‌ای براساس ضرورت‌های مختلفی شکل گرفته و اهداف متعددی را دنبال می‌کند. زیربنا و فرضیه اساسی شکل‌گیری این طرح افزایش هدفمند ارتباط با بهره‌برداران و توجه به مقوله مشارکت مردمی در پیشبرد فعالیتها و توسعه جوامع در قرن اخیر است. مطالعات متعدد حاکی است در مواردی که دولتها از ظرفیت مردم در اجرای طرحها استفاده نموده‌اند، با سرعت و دقت بیشتری به توسعه دست یافته‌اند. به همین دلیل توسعه نظام مشارکت مردمی امروزه راهبردی ثابت در فرایند توسعه محسوب می‌شود. البته دستیابی به این مهم تنها با ارتقاء سطح دانش فنی و تخصصی بهره‌برداران از طریق برقراری ارتباط مستمر با آنها امکان پذیر است. هر چند مشارکت نظام یافته مردم در بخشهای مختلف اقتصادی، خدماتی و صنعتی سوابقی تقریباً دیرینه دارد اما این مسئله در آموزش کشاورزی، حداقل در ایران کمتر تجربه شده است. با توجه به سیاست کلی نظام در توسعه نظام مشارکت مردمی و سازمانهای غیر دولتی در فرایند توسعه کشور و نیز تاکید ویژه برنامه چهارم توسعه بر این مقوله، برنامه ریزان و سیاست‌گذاران توسعه کشاورزی کشور را بر آن داشته است تا با اتخاذ تدابیری، زمینه مشارکت مردم

در فرآیند آموزش و ترویج کشاورزی را فراهم سازند. در واقع «طرح مشاوران مزرعه» با این هدف کلان شکل گرفته است. در کنار این هدف کلان، اهداف زیر نیز مد نظر بوده است:

- افزایش بهره‌وری و راندمان تولیدی در بخش کشاورزی؛
- بهبود کیفیت و کاهش ضایعات در تولید؛
- ارتقاء سطح درآمد و رفاه اجتماعی و اقتصادی کشاورزان؛
- جلب مشارکت متخصصان موضوعی و کارشناسان رشته‌های مرتبط در انجام خدمات مشاوره‌ای و آموزش و ترویج کشاورزی؛
- ساماندهی خدمات ترویجی و انتقال اطلاعات بر حسب نیاز مخاطب؛
- افزایش سطح مهارت بهره‌برداران برای تولید اقتصادی و تجاری؛
- دستیابی به توسعه پایدار کشاورزی؛
- افزایش سطح تماس بهره‌برداران با متخصصان کشاورزی؛
- ارتقاء سطح مدیریت مزرعه؛
- تسهیل و تسریع در انتقال یافته‌های تحقیقاتی به مزارع و عرصه تولید؛
- کاهش تصدیگری دولتی؛
- تأمین بخشی از هزینه‌های ترویج از طریق مشارکت مالی بهره‌برداران؛
- ایجاد روحیه رقابت و ساماندهی کارشناسان کشاورزی؛
- ایجاد روحیه کار و تلاش در جامعه کارشناسی کشاورزی؛
- تقویت احساس کرامت اخلاقی و برانگیختن عزت نفس؛
- پرورش متعادل عواطف انسانی و همزیستی مسالمت‌آمیز؛
- پرورش روحیه نظم و انضباط؛
- تقویت روحیه احتراز از رسوم منحط و خرافی؛
- تقویت روحیه تعقل و تفکر در بهره‌بردار.

◀ ارزیابی و تحلیل نظام ترویج مشاوره‌ای (طرح مشاوران مزرعه)

مروری بر تکنیک RRA^۳

ارزیابی سریع به هر فعالیت نظام‌مند اطلاق می‌شود که با هدف دستیابی به استنتاجها، نتایج، فرضیه‌ها و دیدگاهها یا جمع‌آوری اطلاعات جدید در زمانی کوتاه و محدود طراحی

شده باشد. ارزیابی سریع روستایی بر روی مدیریت منابع روستایی متمرکز شده است. در مدت زمان کوتاهی که این روش به صورت سازمان یافته به وجود آمده، هواداران زیادی در میان محققان مسائل روستایی پیدا کرده است. ارزیابی سریع روستایی زمانی متولد شد که روشهای تحقیق مورد قبول در توسعه قویاً توسط متخصصان توسعه مورد سؤال قرار گرفت. روشهای تحقیق قدیمی، به جهان به مثابه سازوکاری قابل فهم که می توان قطعات آن را تکه تکه از هم جدا کرده و دوباره سرهم گذاشت نگاه می کرد، در حالی که مسائل جوامع روستایی و قوانین علوم اجتماعی را نمی توان از این طریق کشف کرد. در این علوم نمی توان جهان مورد مطالعه را متشکل از اجزای جدا از هم دانست و محتوای آن را جداگانه مطالعه و سپس در کنار یکدیگر قرار داد، بلکه تمامی این اجزا در کنار یکدیگر دارای تعامل متقابل بوده و برآیند این آثار متقابل است که روند حرکتی هر جامعه را می سازد. بنابراین برای شناخت جهت این حرکت به ناچار باید تمامی اجزا را کنار هم و در مجموعه ای واحد مشاهده کرد. روشهای ارزیابی سریع روستایی بنابر ماهیت مشاهده ای و مصاحبه ای آنها از این مزیت برخوردارند که محقق می تواند مسائل و مشکلات روستا را در کنار هم و یک جا بررسی کند و آثار تک تک آنها را در تعامل با دیگران مشاهده نماید. نقطه قوت دیگر این روش، سریع بودن آن است. در روشهای ارزیابی متداول، زمان زیادی برای ارزشیابی و تعیین مسائل و مشکلات و جمع آوری اطلاعات اولیه صرف می شود تا جایی که ممکن است بعد از اتمام بررسیها و مشخص کردن مشکلات، زمانی راه حل مشخص می شود که معضلات جدیدتری جای مشکلات و مسائل قبلی را گرفته باشند. در حالی که در ارزیابی سریع روستایی در مدت کوتاهی مقدار زیادی اطلاعات و داده جمع آوری می شود که عموماً بین ۲ تا ۴ هفته بسته به اندازه و یکنواختی منطقه مورد مطالعه به طول خواهد انجامید.

فرایند ارزیابی «طرح مشاوران مزرعه» با تکنیک RRA در چند مرحله انجام پذیرفته است:

تعیین و تبیین اهداف پژوهش: هدف کلی پژوهش عبارت بود از شناسایی مشکلات «طرح مشاوران مزرعه» و ارائه پیشنهادهایی برای اصلاح آن.

شناسایی گروه هدف: کشاورزان، مشاوران مزرعه و مجریان و برنامه ریزان طرح مهم ترین گروههایی هستند که به دلیل درگیری مستقیم در طرح به عنوان گروه هدف انتخاب شده اند.

تعیین منطقه هدف: دو استان همدان و قزوین منطقه مورد بررسی هستند.

◀ جمع‌آوری اطلاعات اولیه از منطقه

- انتخاب تیم تحقیق: تیم تحقیق مرکب از متخصصانی از رشته‌های ترویج و توسعه روستایی، جامعه‌شناسی روستایی، زراعت و اصلاح نباتات و باغبانی بوده است.
- تدوین سؤالات مقدماتی
- طراحی و تدوین سازوکار روش انجام تحقیق
- جمع‌بندی نظریات در پایان هر روز کاری
- تدوین گزارش نهایی

◀ نتایج ارزیابی «طرح مشاوران مزرعه» به تفکیک دو استان همدان و قزوین

الف: استان همدان

نتایج کلی

نتیجه ساعتها گفتگوی تیم تحقیق با کشاورزان، مشاوران مزرعه و مشاوران طرح حاکی از آن است که علی‌رغم گذشت زمان محدودی از اجرای آن در چند مورد کلیدی توفیقات زیادی حاصل شده است که می‌توان آنها را مقدمه‌ای برای تحقق اهداف طرح در این مدت دانست: در مجموع، طرح باعث افزایش تولید شده است. مصاحبه و گفتگو با گروه هدف نشان می‌دهد در هیچ موردی کاهش میزان تولید مشاهده نشده است، بلکه در موارد بسیاری افزایش تولید به چشم می‌خورد. برخی از زارعان اذعان داشتند ۱۰۰ درصد افزایش تولید داشته‌اند که بخش قابل ملاحظه‌ای از آن به اجرای طرح مشاوران مزرعه ارتباط دارد. البته گروهی نیز اثر طرح را در افزایش تولید محدود دانسته اما مزایای دیگری برای آن قائل هستند.

● طرح مشاوران مزرعه با استقبال قابل توجه کشاورزان مواجه شده و در صد بالایی از افراد مورد بررسی در استان علاقه‌مند به تداوم آن هستند. با توجه به اینکه طرح مشاوران مزرعه به مثابه گزیداری جدید مطرح است، استقبال و قبول آن مقدمه‌ای برای پذیرش تلقی می‌گردد که از نگاه فرایند نشر نوآوری بسیار با اهمیت است. کشاورزان و بهره‌برداران به درجه‌ای از آگاهی رسیده‌اند که دانسته‌های قبلی خود را برای افزایش بهره‌وری ناکافی می‌دانند و نیاز به مشاور و کارشناس را احساس می‌کنند. در مدتی که از اجرای طرح می‌گذرد بهره‌برداران اهمیت این مسئله را با چشم خود دیده‌اند و از این رو مشتاقانه آن را پیگیری می‌کنند. به لحاظ ذهنی در جامعه بهره‌برداران استان، نگاه مثبتی به طرح وجود

دارد و زارعان آماده همکاری برای رفع نواقص آن هستند. نظر به اینکه آنها براساس انگوی فرایند تصمیم نوآوری در مرحله ارزیابی درونی طرح هستند، پذیرش و نهادینه شدن طرح به میزان زیادی به رفع نواقص و کاربرد پیشنهادهای افراد بستگی دارد.

● در مجموع، طرح باعث افزایش تولید شده است. مصاحبه و گفتگو با گروه هدف نشان می‌دهد در هیچ موردی کاهش میزان تولید مشاهده نشده است، بلکه در موارد بسیاری افزایش تولید به چشم می‌خورد. برخی از زارعان اذعان داشتند ۱۰۰ درصد افزایش تولید داشته‌اند که بخش قابل ملاحظه‌ای از آن به اجرای طرح مشاوران مزرعه ارتباط دارد. البته گروهی نیز اثر طرح را در افزایش تولید محدود دانسته اما مزایای دیگری برای آن قائل هستند.

● طرح منجر به ایجاد اشتغال برای فارغ التحصیلان کشاورزی شده است. شاید در مراحل اولیه نتوان شغل ایجاد شده را پایدار نامید، اما به هر حال براساس تعریفی که از شغل و اشتغال می‌شود، تعداد قابل توجهی کارشناس کشاورزی از ناحیه طرح مشاوران مشغول به کار شده‌اند. در آمد حاصله صرفاً از ناحیه طرح، سالانه از ۸ میلیون ریال تا ۴۰ میلیون ریال متغیر بوده است. ضمن اینکه برخی از شرکتها اقدام به ظرفیت‌سازی نموده و فعالیت‌های جدیدی را آغاز نموده‌اند، به گونه‌ای که درآمدهایی تا ۱۲۰ میلیون ریال در سال هم مشاهده گردید.

● طرح مشاوران مزرعه باعث معرفی کاربرد فناوریهای نوین در اشتغال شده است. فرایند کشت مکانیزه که همواره با مقاومت زارعان روبه‌رو بوده است توسط برخی از مشاوران به کار گرفته شده است، برخی از نوآوریها مانند نظامهای نوین آبیاری، سموم دفع آفات و نحوه استفاده از آن، استفاده از خاک برگردانهای مختلف و... از جمله فناوریها و نوآوریهایی است که در سالهای اخیر مهندسان ترویج به کار گرفته‌اند.

● با اجرای طرح مشاوران مزرعه تعامل بین دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی، کارشناسان کشاورزی و کارشناسان اجرایی بیشتر شده است. در واقع مشاوران توانسته‌اند مانند حلقه ارتباطی عمل نمایند. ارتباط آنها با کشاورزان در مواردی به گونه‌ای بوده که زارعان به دفعات در مدت شبانه روز به آنها مراجعه و کسب اطلاع نموده‌اند.

● امکان توسعه طرح به سایر محصولات روستایی وجود دارد و روستاییان از این پدیده استقبال می‌نمایند. در قالب این طرح نه تنها می‌توان مقوله گندم را گنجاند بلکه می‌توان از آن در ارتقاء سطح تولید سایر محصولات نیز استفاده کرد.

● خوشبختانه در هیچ موردی در اجرای طرح، مشکل اجتماعی و فرهنگی ملاحظه نشده است. این مورد یکی از نقاط قوت طرح است چرا که مسائل فرهنگی و اجتماعی

طرح‌های اقتصادی اجتماعی در موارد بسیاری جنبه‌های فنی قضیه را کم اثر و بی اثر می‌سازد.

● از ویژگی‌های بارز طرح در استان همدان، ساماندهی کارشناسان کشاورزی در قالب شرکت‌های مشاوره‌ای است. این مسئله علاوه بر استفاده بهینه از ظرفیتهای مختلف در کنار یکدیگر، امکان نظارت بهتر بر اجرای کارها را فراهم کرده است. شرکت‌های مشاوره‌ای در استان به دلیل داشتن شخصیت حقوقی در کنار فرایند نظارت، فعالیتهای دیگری را انجام می‌دهند که طبعاً در تداوم کار آنها نقش مؤثری دارد.

نتایج خرد (تحلیل نظریات گروه هدف)

۱- ارزیابی بهره‌برداران از مشکلات طرح

بدون شک اجرای هر پروژه‌ای در جامعه روستایی به ویژه اگر نوآورانه باشد با مسائل، مشکلات و چالش‌های متعددی روبه‌رو می‌شود. استمرار طرحها و پروژه‌های روستایی به میزان زیاد به ارزیابی مستمر آنها و رفع مشکلات مرتبط است. طرح مشاوران مزرعه نیز از این قاعده مستثنی نیست و مخاطبان آن ایرادها و پیشنهادهایی ارائه کرده‌اند. مطالعه این ایرادها نشان می‌دهد که بخش قابل ملاحظه‌ای از آنها به واسطه عدم آگاهی از حدود و ثغور آن است. انتظار جامعه کشاورز این است که در جریان این طرح برخی از مشکلات که عمدتاً خارج از وظایف یا چارچوب اختیارات مشاوران است نیز مرتفع گردد. بدیهی است از کنار این دیدگاه نیز به سهولت نمی‌توان گذشت و لازم است سازوکاری برای کاربردی کردن نظریات آنها اندیشیده شود.

در مجموع مشکلات طرح مشاوران مزرعه از دیدگاه بهره‌برداران کشاورزی را می‌توان در سه بخش تقسیم‌بندی نمود:

الف: مشکلات مرتبط با مهندسان ناظر؛

ب: مشکلات مربوط به کلیات طرح و مسائل اجرایی آن؛

ج: مشکلاتی که خارج از چارچوب طرح قرار دارند.

جدول ۲، مشکلات فوق‌الذکر را نشان می‌دهد. در ستون سوم درصد کشاورزانی که بر وجود مشکل صحه گذاشته‌اند آورده شده است. مثلاً عدد ۱۰۰ حکایت از آن دارد که صد درصد کشاورزان در بررسی به این مسئله اشاره کرده‌اند.

جدول ۲- مشکلات طرح مشاوران مزرعه از نگاه کشاورزان استان همدان

ردیف	مشکل	درصد نقربسی
۱	نهاده‌ها و مؤسسات درگیر در توسعه کشاورزی با مشاور همکاری کامل ندارند.	۱۰۰
۲	مشاوران مزرعه امکانات لازم را در اختیار ندارند (وسیله نقلیه و ...)	۱۰۰
۳	مشاوران قدرت اجرایی ندارند و امضاء آنها مورد تأیید نهادی نیست.	۱۰۰
۴	حضور مهندسان ناظر در مراحل داشت، متناسب اما در مراحل کاشت و برداشت بسیار کم است.	۶۰
۵	مهندسان ناظر حضور مستمر و با برنامه مدونی در مزرعه ندارند.	۴۰
۶	شرح وظایف مدونی برای مشاوران در نظر گرفته نشده است.	۴۰
۷	قرارداد مشاوره یک طرفه تنظیم شده است.	۳۰
۸	توصیه‌های مشاوران مناسب و کاربردی است اما به دلیل عدم دسترسی به نهاده‌ها در زمان مناسب عملاً نمی‌توان آنها را به کار بست.	۷۵
۹	دانش نظری مهندسان ناظر پایین است.	۲۰
۱۰	مشکلات مربوط به سمپاشی بر عملکرد مشاوران تأثیر می‌گذارد و موفقیت مشاوران تا حدی به حل این مشکل مرتبط است.	۸۰
۱۱	کشاورزان از فرایند کار و چگونگی نظارت بر این افراد اطلاعی ندارند.	۴۰
۱۲	آشنایی قبلی با مشاوران مانع پیگیری شکایات می‌شود.	۳۰
۱۳	برخی از مهندسان ناظر از نظر علمی و تجربی ضعیف هستند.	۳۰

(منبع: یافته‌های تحقیق)

۲- ارزیابی مشاوران مزرعه از مشکلات طرح

مشکلات، نقاط قوت، نقاط ضعف، تهدیدها و فرصتهای «طرح مشاوران مزرعه»، از طرف مشاوران نیز مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. چرا که اساساً یک طرف قضیه مشاوران هستند و مستقیماً در اجرای این طرح مشارکت می‌نمایند. نداشتن اختیار کافی برای تصمیم‌گیری، نداشتن وسیله نقلیه برای سرکشی به مزارع، مشکلات مربوط به تکمیل شناسنامه مزرعه و وجود ناهماهنگی بین دستگاههای اجرایی مهم‌ترین مشکلاتی است که از نگاه مشاوران در اجرای طرح به چشم می‌خورد (جدول ۳).

جدول ۳- مشکلات طرح «مشاوران مزرعه» از نگاه مشاوران استان همدان

ردیف	مشکل	درصد تقریبی
۱	در خصوص طرح مشاوران گندم، فرهنگ سازی نشده است.	۸۰
۲	اهداف پیش بینی شده برای خصوصی سازی غیر واقعی است.	۶۰
۳	انتظارات زارعان خارج از وظیفه و توانایی مشاوران مزرعه است.	۵۰
۴	زیرساختهای نامناسب کشاورزی امکان استفاده از مشاوران را مشکل ساخته است.	۱۰۰
۵	کشاورزان در خصوص طرح اطلاعات کافی ندارند.	۸۰
۶	فقدان وسیله نقلیه مشکلی بزرگ در توفیق طرح است.	۱۰۰
۷	زارع سهم ۱۰ درصدی را پرداخت نمی کند.	۷۰
۸	قرارداد به طور مستمر تغییر می کند و مشاوران مزرعه را سردرگم نموده است.	۵۰
۹	شناسنامه مزرعه دیر هنگام به دست ناظر رسیده و تکمیل آن بسیار مشکل است.	۱۰۰
۱۰	ابزار مناسب برای توسعه روشهای جدید در دست مهندس ناظر نیست.	۱۰۰
۱۱	مشاوران فاقد اختیار لازم هستند.	۱۰۰
۱۲	بین دستگاهها ناهماهنگی وجود دارد.	۸۰
۱۳	مشاوران نیاز به آموزش دارند.	۵۰
۱۴	کم سوادی کشاورزان مانع اجرای موفق طرح است.	۵۰
۱۵	قرارداد دیر منعقد می شوند.	۱۰۰

(منبع: یافته های تحقیق)

۳- پیشنهادهای کشاورزان برای حل مشکلات و اصلاح و بهبود «طرح مشاوران

مزرعه»

در کنار بیان مشکلات، پیشنهادهایی نیز از طرف زارعان طرح شده است که غالباً در جهت حل مشکلات است. الزام همکاری دستگاهها در همکاری با مشاور، تأمین مکان مشخص برای اسکان مشاوران، انعقاد به موقع قراردادها، تأمین نهاده ها در کنار فعالیت مشاوران و گسترش حوزه فعالیت آنها از جمله مهم ترین پیشنهادهای کشاورزان برای حل مسائل «طرح مشاوران» مزرعه است (جدول ۴).

جدول ۴- پیشنهاد‌های کشاورزان برای اصلاح و بهبود «طرح مشاوران مزرعه»

ردیف	پیشنهادها	درصد نفرین
۱	مشاوران از بین فارغ‌التحصیلان علاقه‌مند و با سواد گزینش شوند.	۶۰
۲	امکانات اولیه به ویژه وسیله نقلیه برای مشاوران فراهم گردد.	۹۰
۳	به کار مهندسان ناظر نظارت دقیق گردد.	۵۰
۴	دستگاهها ملزم به همکاری با مشاور گردند.	۱۰۰
۵	شرایطی فراهم گردد تا امضا این افراد مورد قبول نهادها قرار گیرد.	۱۰۰
۶	در عقد قرارداد به شرایط زارع توجه گردد.	۶۰
۷	مشاوران در کلاسهای آموزشی شرکت نمایند.	۵۰
۸	از مشاوران در برگزاری کلاس ترویجی در زمستان استفاده گردد.	۸۰
۹	سایر سیاستهای وزارت جهاد کشاورزی باید با کار این افراد هماهنگ گردد.	۵۰
۱۰	مکان مشخصی برای اسکان آنها در نظر گرفته شود.	۱۰۰
۱۱	قرارداد به موقع منعقد گردد تا مشاوران از ابتدا به کارها نظارت داشته باشند.	۸۰
۱۲	شرایطی فراهم گردد تا در همه زمینه‌ها از مشاوران استفاده گردد.	۱۰۰
۱۳	در کنار مشاوران دسترسی به نهاده‌ها را تسهیل نمایند.	۹۰
۱۴	مشاوران مزرعه باید بر اساس برنامه‌ای مدون، حضور مستمر و منظم در مزرعه داشته باشند.	۸۰

(منبع: یافته‌های تحقیق)

ب: استان قزوین

نتایج کلی

قبل از پرداختن به مسائل و مشکلات طرح در استان در استان قزوین ذکر چند واقعیت حاصل از مشاهدات و مصاحبه‌های عمیق در استان ضروری است .

● کشاورزان از اجرا و تداوم طرح بسیار راضی هستند. در این استان صددرصد کشاورزان از کارشناسان ناظر خود اعلام رضایت می‌نمایند.

● در استان قزوین فرایند ارزیابی کار مشاوران به صورت کمی و علمی شفاف‌سازی شده

است. این مسئله ضمن جلوگیری از اعمال سلیقه، فرایند نظارت را تسهیل می‌کند.

- میانگین حضور مهندسان ناظر در این استان در حد مطلوب و رضایت‌بخشی است.
- در مجموع رضایت از مهندسان ناظر زن بیش از مهندسان ناظر مرد است.
- مشاوران در این استان به صورت انفرادی با زارعان قرارداد منعقد نموده‌اند. این شیوه عمل وقت بیشتری از بخش اجرا را به خود صرف نموده است.
- روابط بین زارعان و کارشناسان ناظر در استان بسیار قوی است و مشاوران با کشاورزان کاملاً هماهنگ هستند.

نتایج خرد (تحلیل نظریات گروه هدف)

۱- ارزیابی بهره‌برداران از مشکلات طرح

مطالعه دیدگاه کشاورزان استان قزوین در خصوص «طرح مشاوران مزرعه» نشان می‌دهد که رضامندی از این طرح در سطح بسیار بالایی است. به گونه‌ای که هیچ یک از کشاورزان در مورد آن نظر منفی و نامساعد ندارند. مشکلات مطرح شده از طرف کشاورزان استان قزوین عمدتاً حول مسائل پیرامونی طرح است. فقدان وسیله نقلیه و بی توجهی نهادها به دیدگاههای مشاوران از جمله مشکلات «طرح مشاوران مزرعه» از دیدگاه زارعان است (جدول ۵).

جدول ۵- مشکلات «طرح مشاوران مزرعه» از نگاه بهره‌برداران استان قزوین

درصد نظری	مشکل	ردیف
۱۰۰	هیچ گونه امکاناتی (به ویژه وسیله نقلیه) در اختیار مشاوران نیست.	۱
۵۰	مسئله نظارت بر کار زارعان غیر شفاف است.	۲
۸۰	توصیه‌های مشاوران کاربردی است اما به دلیل عدم دسترسی به نهادها به خصوص سم و کود در موارد بسیاری نمی‌توان آنها را به کار بست.	۳
۵۰	گاهی توصیه‌هایی می‌شود که هیچ گونه اطلاع قبلی نسبت به آن وجود ندارد.	۴
۱۰۰	امضاء مشاوران در دستگاههای مرتبط با توسعه کشاورزی اعتبار ندارد.	۵
۴۰	مشکل آب و سهمیه‌بندی آن بر عملکرد تأثیر گذاشته و کار مشاوران را در مواردی کم رنگ کرده است.	۶

(منبع: یافته‌های تحقیق)

۲- ارزیابی مشاوران مزرعه از مشکلات طرح

همان‌گونه که جدول ۶ نشان می‌دهد، نبود گروه کارشناسی در استان، شفاف نبودن کلیات قرارداد با مشاوران مزرعه و عقد دیر هنگام قرارداد با آنها (به گونه‌ای که کنترل نظام‌های زراعی از دست مشاور خارج می‌شود) و نیز ضعف نظام اطلاع‌رسانی و نبود نظام حمایتی جدی در مراکز دولتی از مشاوران مزرعه، از بزرگ‌ترین مشکلات طرح از نگاه آنهاست.

جدول ۶- مشکلات «طرح مشاوران مزرعه» از نگاه مهندسان ناظر استان قزوین

ردیف	مشکل	درصد
۱	کشاورزان قادر به کاربرد توصیه‌ها با توجه به محدودیتها نیستند.	۵۰
۲	کلیات قرارداد با مشاوران مزرعه شفاف نیست.	۸۰
۳	سیاستهای مراکز خدمات شفاف نیست و دقیقاً نمی‌دانیم چه کنیم.	۷۵
۴	نظام اطلاع‌رسانی به مشاوران مزرعه صحیح نیست.	۸۰
۵	شناسنامه به صورت علمی تهیه نشده و به میزان زیادی وارد جزئیات شده است.	۱۰۰
۶	انجام مصاحبه و آزمون در هر سال توجه ندارد.	۹۰
۷	انتظار زارعان از «طرح مشاوران مزرعه» بالاست.	۶۰
۸	فرایند معرفی مشاوران خیلی دیر انجام شد.	۱۰۰
۹	آموزش مهندسان ناظر عمدتاً نظری است.	۷۰
۱۰	خلأ گروه کارشناسی در استانها احساس می‌شود.	۱۰۰
۱۱	در مراکز خدمات روستایی حمایت جدی از مشاوران به عمل نمی‌آید.	۸۰
۱۲	کارشناسان مراکز خدمات روستایی، مهندسان ناظر را رقیب خود می‌دانند.	۶۰
۱۳	با وجود قرارداد مشابه، حق الزحمه مشاوران با هم تفاوت دارد.	۶۰

(منبع: یافته‌های تحقیق)

۳- ارزیابی مجریان و کارشناسان جهاد کشاورزی از مشکلات طرح

همان‌گونه که گفته شد، منظور از مجریان افرادی هستند که در بدنه وزارت جهاد کشاورزی مشغول به کارند و بر روند اجرای طرح نظارت دارند. این افراد در مراکز خدمات روستایی، مدیریت زراعت، مدیریت ترویج استان و سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی فعالیت دارند. در پژوهش حاضر در استان قزوین جلسات متعددی برای شناسایی مسائل و مشکلات طرح منعقد گردید. جمع‌بندی نظریات در جدول ۷، آمده است. سوء استفاده از قدرت، تعدد وظایف و عدم حضور تمام وقت مشاوران در مزرعه و نیز بروز خلل

در کار ناظران به دلیل تأخیر در ارسال شناسنامه‌ها، از مهم‌ترین مشکلات طرح از دیدگاه مجریان و کارشناسان جهاد کشاورزی است.

جدول ۷- مشکلات «طرح مشاوران مزرعه» از نگاه مجریان طرح در استان قزوین

ردیف	مشکل	درصد قریبی
۱	تأخیر در ارسال شناسنامه‌ها در کارمهندسان ناظر خلل ایجاد می‌کند.	۱۰۰
۲	نقش مراکز خدمات در اجرای طرح ضعیف است.	۵۰
۳	در مجموع سازماندهی طرح شفاف نیست.	۵۰
۴	کمیته استانی نیاز به بازنگری جدی دارد.	۱۰۰
۵	برخی از مشاوران چند شغله هستند.	۵۰
۶	تنوع رشته‌ها در هر منطقه رعایت نشده است.	۶۰
۷	در مجموع افراد زیادی در اجرای طرح دخالت دارند و این باعث نوعی آشفتگی شده است.	۴۰
۸	مهندسان ناظر از واگذاری قدرت سوءاستفاده می‌کنند.	۱۰۰
۹	مشاوران مزرعه باید ۱۰۰ درصد وقت خود را در مزرعه صرف نمایند.	۷۵
۱۰	از کارشناسان باید تعهد گرفته شود تا در صورت قصور، موضوع پیگیری شود.	۸۰
۱۱	ارسال گزارش از مزارع در زمان مناسب انجام نمی‌شود.	۵۰
۱۲	رقم ۱۰ درصدی براساس برنامه باید افزایش یابد (حداکثر ۲۰ درصد)	۴۵

(منبع: یافته‌های تحقیق) *سازمان ملی و مطالعات فرنگی*

۴- پیشنهادهای کشاورزان برای حل مشکلات و اصلاح و بهبود «طرح مشاوران مزرعه» در کنار مشکلاتی که زارعان طرح کردند، پیشنهادهایی هم برای اصلاح طرح ارائه نموده‌اند که در جدول ۸، به بعضی از آنها اشاره شده است. مهم‌ترین پیشنهاد کشاورزان تأکید بر استفاده از کارشناسان با تجربه در کنار مشاوران است. در این استان تعدادی کارشناس با تجربه حضور دارند که عمدتاً از بازنشستگان سازمان جهاد کشاورزی هستند و شناخت کافی از وضعیت کشت و کار و تولید در استان دارند. کشاورزان پیشنهاد نموده‌اند از توانمندیهای آنها استفاده گردد. ایجاد هماهنگی با دستگاه دولتی متولی توسعه کشاورزی، تأمین امکانات اولیه برای مشاوران مزرعه، عقد به موقع قرارداد و نیز تسهیل دسترسی به نهاده‌ها از مهم‌ترین توصیه‌های کشاورزان استان قزوین برای اصلاح و بهبود «طرح مشاوران مزرعه» است.

جدول ۸- پیشنهاد‌های کشاورزان برای اصلاح و بهبود «طرح مشاوران مزرعه» در استان

قزوین

ردیف	مشکل	درصد
۱	در کنار مشاوران از کارشناسان با تجربه استفاده گردد.	۶۰
۲	امکانات اولیه به ویژه وسیله نقلیه برای مشاور فراهم گردد.	۱۰۰
۳	مؤسسات و نهادها باید با مشاوران مزرعه همکاری و هماهنگی نمایند.	۱۰۰
۴	شرایطی فراهم گردد تا امضاء این افراد مورد قبول نهادها قرار گیرد.	۱۰۰
۵	مکان مشخصی برای اسکان آنها در نظر گرفته شود.	۴۵
۶	قرارداد به موقع منعقد گردد تا مشاوران از ابتدا به کارها نظارت داشته باشند.	۱۰۰
۷	در کنار مشاوران دسترسی به نهادها را تسهیل نمایند.	۱۰۰

(منبع: یافته‌های تحقیق)

۵- پیشنهاد‌های مشاوران برای اصلاح طرح

مشاوران مزرعه برای اصلاح و بهبود طرح پیشنهاد نموده‌اند که کارشناسان ناظر به موقع معرفی گردند و ضمناً قبل از شروع به کار در آموزش‌شهای قبل از خدمت مرتبط با حوزه تخصصی شرکت نمایند. آنها خواهان نظارت بیشتر کارشناسان اجرایی و نیروهای با تجربه بر فعالیتها هستند (جدول ۹).

جدول ۹- پیشنهاد‌های مهندسان ناظر برای اصلاح و بهبود «طرح مشاوران مزرعه» در

استان قزوین

ردیف	مشکل	درصد
۱	امکان دریافت ۱۰ درصد سهم زراع وجود ندارد، نسبت به کاهش آن اقدام گردد.	۶۰
۲	در عقد قرارداد نباید تنها به افزایش عملکرد توجه شود.	۵۰
۳	در ماههای اول نظارت، افرادی بر کار آنها نظارت فنی داشته باشند.	۵۰
۴	آموزشهای اجرایی و عملی به مهندسان ناظر ارائه شود.	۹۰
۵	برای انجام مصاحبه از نیروهای خارج از استان استفاده گردد.	۶۰
۶	کارشناس ناظر به موقع معرفی شود.	۱۰۰

(منبع: یافته‌های تحقیق)

نتیجه‌گیری

جمع‌بندی دیدگاه‌های مختلف در خصوص «طرح مشاوران مزرعه» نشان می‌دهد با وجود رضامندی جامعه بهره‌بردار از اجرای این پروژه، موفقیت کامل آن در گرو شناسایی و تحلیل مشکلات و سپس تدوین راهکارهای مناسب برای اصلاح آنهاست.

● در سطوح مختلف کارشناسی، مدیریتی و روستایی، طرح نیاز به فرهنگ‌سازی دارد. در حال حاضر شناخت کافی از آن وجود ندارد. شایسته است با استفاده از شیوه‌های ترویجی، اهمیت و ضرورت اجرای طرح برای گروه‌های هدف و مسئولان اجرایی تبیین گردد.

● انتظار می‌رود با توجه به دستورالعمل‌های جدید، وظایف هر یک از نهادها و مؤسسات و اشخاص به صورت شفاف تبیین شود تا از تداخل وظایف جلوگیری گردد.

● گزینش مشاوران باید از سازوکاری علمی تبعیت کند تا حتی المقدور افراد علاقه‌مند، توانمند و کارآمد جذب طرح گردند. ضمن اینکه امکان اعمال سلیقه در گزینش محدود گردد.

● در اجرای طرح در هر استان توجه به ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و کشاورزی ضرورت تام دارد. هر استان واجد محدودیت‌ها و توانمندی‌هایی است که باید در مراحل مختلف کار مورد توجه قرار گیرد.

● عقد قرارداد باید در زمان معین صورت پذیرد تا امکان نظارت بر مراحل مختلف کاشت، داشت و برداشت فراهم گردد.

● هر گونه تصمیم‌گیری در خصوص سهم مشارکت زارع باید با مطالعه، دقت و لحاظ نمودن دیدگاه زارعان صورت گیرد.

● با برگزاری کارگاه‌های مختلف آموزشی، ضرورت واگذاری برخی از اختیارات به بخش خصوصی برای کارشناسان دولتی تبیین شود تا از مقاومت آنها در این خصوص کاسته شود.

● طرح مهندسان ناظر زمانی قرین موفقیت خواهد بود که به سایر محصولات نیز تسری یابد. در فرایند کار باید از تجارب نیروهای متخصص و حرفه‌ای در بخش کشاورزی استفاده گردد.

● در فرایند کار باید از تجارب نیروهای متخصص و حرفه‌ای در بخش کشاورزی استفاده گردد.

● عدم ارتباط طرح با مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی در بلندمدت از کار آمدی آن می‌کاهد. باید سازوکاری در این خصوص اندیشید.

● فرایند نظارت بر مشاوران به صورت کمی شفاف گردد تا از اعمال سلیقه جلوگیری شود.

● خوشبختانه استان قزوین در این مورد اقدامات مؤثری انجام داده است.

منابع

- ۱- رضوانفر، ا. و میرگوهر، م. (۱۳۷۹)، «نظام‌های ملی ترویج کشاورزی در هندوستان». فصلنامه روستا و توسعه. س ۴، ش ۳ و ۴.
- ۲- سعدی، ح. (۱۳۸۲)، «تدوین نظام ترویج بیابان‌زدایی. پایان‌نامه دکتری، تهران: دانشگاه تهران، دانشکده کشاورزی.
- ۳- یعقوبی‌نژاد، م. (۱۳۸۲)، «راهکارهای مشارکت بخش خصوصی در امر ترویج کشاورزی ایران». مجموعه مقالات اولین سمپوزیوم بررسی تجارب و راهکارهای خصوصی‌سازی ترویج، آموزش و اطلاع‌رسانی. تهران: وزارت جهاد کشاورزی، معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری.
- 4- Berdegue, J. A. and Marchant, C. (2001), **Chile's Agricultural Advisory Service for Small Farmer**. Washington, D.C. : World Bank, A. R. D. Division.
- 5- Chandre, G. M. (2001), "Microlevel opportunities and challenges for privitisation of agricultural extension". **National Seminar on Private Extension**. was held at MANAGE, Report on National Seminar on Private Extension. Hyderabad : 28-29 July, availableat: <http://www.manage.gov.in/pvtext/Reportl.htm>.
- 6- Garforth, C. (2002), **ANDAS and The Privatization of Advisory Services in England**. Rome:FAO.
- 7- Saravanan, R.; Nagaraj, K. H. and Shivalinge Gowda, N. S. (2000), "Privatising agricultural extension - concepts, reasons and assumptions". **National Seminar on Private Extension**. was held at MANAGE, Report on National Seminar on Private Extension. Hyderabad: 28-29 July, available at: <http://www.manage.gov.in/pvtext/Reportl.htm>.
- 8- Singh, K. K. (2003), **Economic Impact a Ssessment of Agrometerployal Advisory Service on Agricultural in India**. New Delhi : National Center for Medium Range Weather Force.
- 9- Vishwanath, B. N. (2000), "Privatization of extension and small scale agri-business". Report on **National Seminar on Private Extension**. Hyderabad : during 28-29 July, available at: <http://www.manage.gov.in/ovtext/Reportl.htm>.
- 10- World Bank (2002), **Agriculture Reforme Implementation Support Project Russian Federation. Implementation Completion Report**. Washington D.C. : Environmentally and Socially Sustainable Development Sector, Europe and Central Asia Region.